

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการจัดการขยะอย่างยั่งยืน
กรณีศึกษา ชุมชนบ้านรางพลับ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
Community's Learning Process for Sustainable Solid Waste
Management A Case Study: A Ban Rang Phlap Community,
Banpong District, Ratchaburi Province.

กัณตพงศ์ สีนารพา¹ ปาจารย์ ชิบังเกิด² วันทนา ฮึกหาญสุตตรู³

ศุภกร ลิ้มคุณธรรมโม⁴ ศศิวัลย์ พูลสวัสดิ์⁵ ระวี จุฑาตฤงค์⁶

ศุภกริช อธิคมสุวรรณ⁷

Kantapong Sinarpa¹ Pajaree Zibangkerd² Wanthana Huekharnsusattru³

Supakorn Limkhunthammo⁴ Sasiwan Phoolsawat⁵ Ravee Chudasring⁶

Supharuk Aticomswan⁷

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการจัดการขยะอย่างยั่งยืน โดยใช้ปรากฏการณ์เชิงบรรยายทางสังคม มุ่งทำความเข้าใจและหากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการจัดการขยะอย่างยั่งยืน การเก็บข้อมูลใช้การแบบสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสนทนากลุ่มและการศึกษาเอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและการตรวจสอบความถูกต้องของการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูล ด้านผู้วิจัยและด้านวิธีการ จากกรณีศึกษาชุมชนบ้านรางพลับหมู่ที่ 1 อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี คัดเลือกกรณีศึกษาแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งมีผู้ให้ข้อมูลหลักรวมทั้งสิ้น 16 คน ประกอบด้วยผู้นำชุมชน จำนวน 2 คน แกนนำชุมชน จำนวน 8 คน เยาวชน จำนวน 4 คน สมาชิกภายในชุมชน จำนวน 2 คน

¹⁻⁵ นิสิตปริญญาเอก สาขาการพัฒนทรัพยากรมนุษย์และชุมชน คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน , Email ; sasiwan.phoo@ku.th

Student of Kasetsart University, Kamphaeng Saen Campus

⁶⁻⁷ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ประจำสาขาการพัฒนทรัพยากรมนุษย์และชุมชน คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน

Asst.Prof.Dr. Instructors of Human and Community Resource Development, Education and Development Science Kasetsart University, Kamphaeng Saen Campus.

ผลการศึกษาพบว่า

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการจัดการขยะอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน โดยลำดับขั้นกระบวนการเรียนรู้เริ่มต้นจาก ขั้นที่ 1) ขั้นการรับรู้ถึงปัญหา ขั้นที่ 2) ขั้นระดมความคิดเห็นต่อปัญหา ร่วมกัน ซึ่งเป็นขั้นร่วมกันคิดและหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน นำไปสู่ขั้นที่ 3) ขั้นร่วมกันในการแก้ไข ปัญหา เกิดการเรียนรู้และปฏิบัติ แต่เมื่อลองปฏิบัติแล้วยังไม่เกิดผลสำเร็จจึงนำไปสู่ขั้นต่อไป ขั้นที่ 4) ขั้น เข้าใจ และประยุกต์ความรู้ เพื่อให้สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทของชุมชนแล้วลองปฏิบัติจนเกิดผล สำเร็จ และนำไปสู่ขั้นที่ 5) ขั้นถ่ายทอดความรู้เพื่อความยั่งยืน เป็นการปฏิบัติจนเกิดความมั่นใจว่า มี ศักยภาพแล้วเกิดผลสำเร็จ จากนั้นจึงเกิดการถ่ายทอดพร้อมด้วยกับการแลกเปลี่ยนความรู้กับชุมชนอื่น เมื่อมีการแลกเปลี่ยนความรู้ส่งผลให้ชุมชนได้รับความรู้ใหม่ๆ เสมอ ชุมชนมีความพร้อมรับการ เปลี่ยนแปลง เกิดความเข้าใจจึงรู้จักนำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้จึงย้อนกลับไปสู่ขั้นที่ 4 ขั้นเข้าใจและ ปรับประยุกต์ใช้ ซึ่งจะเป็นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่มีความต่อเนื่องและพร้อมรับการ เปลี่ยนแปลงสิ่งใหม่อยู่เสมอ ลำดับขั้นกระบวนการเรียนรู้อย่างยั่งยืนยังสามารถย้อนกลับไปขั้นการรับรู้ถึงปัญหา ได้เสมอ เมื่อชุมชนเกิดมีปัญหามาใหม่ขึ้นมา หรือมีการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เช่น จากสถานการณ์การแพร่ ระบาดของโควิด-19 หรือจากการคาดว่าจะเกิดปัญหาเรื่องของการทิ้งขยะซ้ำเดิม กระบวนการเรียนรู้ จะสามารถทำให้แก้ไขปัญหามาใหม่และจัดการขยะได้อย่างยั่งยืนต่อไปได้

คำสำคัญ : กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน, การจัดการขยะอย่างยั่งยืน, ชุมชนบ้านรางพลับ

Abstract

The primary objective of this qualitative research was to study the community's learning process for sustainable waste management by using social phenomenology and to understand and find the community's learning processes for sustainable waste management. Data collection consisted of depth interviews, non-participation observation, focus group, and documentary study, and they were analyzed using qualitative research methodology and validation of qualitative data analysis by data, investigator, and research method triangulation from a case study of Ban Rang Phlap Community, Moo 1, Banpong District, Ratchaburi Province. The interviewees were selected by purposive sampling comprising 16 key informants, including 2 community leaders, 8 community mainstays, 4 youths, and 2 members of the community.

The results showed that

The community's learning process for sustainable waste management consists of 5 stages; In addition, Community's learning process starts from stage 1) Problem

Awareness Stage, stage 2) to mobilize opinions on common problems; Furthermore, the community thinks and find solutions together and leads to stage 3) collaborate to solve the problem, learning, and practice, but when the practice is tried and the problem is still not yet solved, they will go to stage 4) To understand and apply the knowledge that is appropriate to community context and try to practice until the problem is solved successfully and leads to stage 5) To transfer knowledge for sustainability, when it is practiced to ensure that it has the potential and then achieves it. Then the transmission occurred, along with the exchange of knowledge with other communities. When knowledge is exchanged, the community always gains new knowledge and is ready to change. Therefore, the understanding is known to apply the knowledge that has been applied, thus going back to the 4th stage which is a continuous community learning process that is always ready for new changes. The learning process stage can always go back to the problem awareness stage. When a community has new problems or changes in areas such as the covid-19 pandemic or from the expectation that there may be a problem with the same littering. The learning process will be able to solve problems and manage waste sustainably

Keywords: Community's Learning Process, Sustainable Solid Waste Management, Ban Rang Phlap Community.

บทนำ

ปัญหาด้านขยะมูลฝอยยังคงเป็นปัญหาทั่วโลกของหลากหลายประเทศรวมทั้งประเทศไทย ซึ่งในปัจจุบันประเทศไทยยังหาแนวทางที่จะลดปริมาณขยะมูลฝอย รวมถึงวิธีการจัดการขยะอย่างถูกวิธีเสมอมา จากข้อมูลปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นของประเทศไทย (ดังตารางที่ 1) พบว่า ในปี พ.ศ. 2561 - 2562 ปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นมีปริมาณเพิ่มขึ้น ภายในปี พ.ศ. 2563 - 2564 ที่ปริมาณขยะมูลฝอยลดลง เนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) ที่ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางจากต่างประเทศมายังประเทศไทยลดลง แต่ในขณะเดียวกันจากมาตรการที่ให้ปฏิบัติงานที่บ้านหรือ Work From Home ทำให้มีการสั่งอาหารผ่านระบบออนไลน์เพิ่มมากขึ้นส่งผลให้ปริมาณพลาสติกแบบใช้ครั้งเดียว (Single Use Plastic) หรือขยะพลาสติก เช่น กล่องโฟม กล่องพลาสติกใส่อาหาร ถุงพลาสติก เป็นต้น มีปริมาณที่เพิ่มขึ้นจากภาวะปกติจากปี พ.ศ. 2562 คิดเป็นร้อยละ 62 อีกทั้งยังรวมถึงขยะติดเชื้อและขยะอันตรายมีปริมาณเพิ่มขึ้น (ดังตารางที่ 2) โดยกรมควบคุมมลพิษ (2565) ได้กล่าวถึง ข้อมูลขยะมูลฝอยติดเชื้อปี พ.ศ. 2564 มีปริมาณ 90,009.23 ตัน เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2563 คิดเป็นร้อยละ 87 โดยขยะมูลฝอยติดเชื้อเหล่านี้เกิดจาก

โรงพยาบาล สถานกักกัน และสถานที่อื่นๆ โดยขยะเหล่านี้ได้รับการจัดการอย่างถูกต้อง 81,744.67 ตัน (ร้อยละ 90.85) อีกทั้งยังกล่าวอีกว่า ของเสียอันตรายจากชุมชนปี พ.ศ. 2564 เกิดขึ้นประมาณ 669,518 ตันเพิ่มขึ้นจากปี 2563 คิดเป็นร้อยละ 1.6 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นซากผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ไฟฟ้า และอิเล็กทรอนิกส์ 435,187 ตัน (ร้อยละ 65) และของเสียอันตรายประเภทอื่นๆ เช่น แบตเตอรี่ ถ่านไฟฉาย ภาชนะบรรจุสารเคมี ประมาณ 234,331 ตัน (ร้อยละ 35) นอกจากนี้แนวโน้มที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากประชาชนที่มีความต้องการ นิยมใช้เครื่องใช้ไฟฟ้า และอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์มากขึ้นในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) รวมถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีส่งผลให้มีการเปลี่ยนอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์เพื่อใช้ทันกับยุคสมัย จากที่กล่าวมาข้างต้นสิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในแต่ละประเภท และอีกทั้งคนในชุมชนไม่สามารถกำจัดขยะได้อย่างถูกวิธีส่งผลให้เกิดปัญหาด้านมลภาวะขยะต่างๆ เช่น ปัญหาด้านสุขภาพ แมลงพาหะโรคต่างๆ ปัญหาทางอากาศ เป็นต้น ส่งผลเสียในระยะยาวต่อไปไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อมทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และในระดับชุมชน (กรมควบคุมมลพิษ, 2565)

ตารางที่ 1 ปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นของประเทศไทย

ปี (พ.ศ.)	ปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้น (ล้านตัน)	อัตราการเปลี่ยนแปลง
2564	24.98	ลดลงร้อยละ 1.54
2563	25.37	ลดลงร้อยละ 11.63
2562	28.71	เพิ่มขึ้นร้อยละ 2.79

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ปี (พ.ศ.)	ปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้น (ล้านตัน)	อัตราการเปลี่ยนแปลง
2561	27.93	เพิ่มขึ้นร้อยละ 2.05

ที่มา: กรมควบคุมมลพิษ (2565)

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบปริมาณขยะพลาสติกปี พ.ศ. 2562 – 2563

ประเภทพลาสติก	ปี 2562 (ตัน/วัน)	ปี 2563 (ตัน/วัน)	ปริมาณที่เพิ่มขึ้น เทียบกับปี 62	ร้อยละที่เพิ่มขึ้น เทียบกับปี 62
ขยะพลาสติกรวม	2,120	3,440	1,320	62
ขยะพลาสติกรีไซเคิล	495	660	165	33
ขยะพลาสติกปนเปื้อน	1,630	2,780	1,150	71

ที่มา: วิจารย์ สิมานายา (2563)

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นปฏิเสธไม่ได้เลยว่าปัญหาด้านการจัดการขยะไม่เพียงแต่เป็นปัญหาชุมชนเพียงอย่างเดียวแต่รวมถึงโครงสร้างที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการจัดการขยะ กล่าวคือ เริ่มตั้งแต่ระบบหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการจัดการขยะ มีการประชาสัมพันธ์หรือสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนเล็งเห็นความสำคัญของการจัดการต้นทางของชุมชนอย่างยั่งยืนที่ไม่เพียงพอตามนโยบายที่ได้ประกาศไว้งบประมาณที่จำกัด การจัดการขยะที่มีการถ่ายทอดไม่ถูกวิธีส่งผลต่อนโยบายที่ไม่ตรงจุดไม่มีการปรับให้มีความสอดคล้องกับบริบทของชุมชนนั้นๆ หลากหลายชุมชนได้เริ่มต้นในการจัดการขยะต้นทาง โดยเริ่มต้นการเรียนรู้จากสื่อออนไลน์ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการจัดการขยะ การศึกษาดูงานจากชุมชนต้นแบบด้านการจัดการขยะ เป็นต้น เมื่อนำมาปฏิบัติกลับพบว่าไม่ประสบความสำเร็จ ปริมาณขยะยังมีปริมาณที่สูงและไม่มีแนวโน้มที่ดีขึ้น ส่งผลให้ชุมชนล้มเลิกการจัดการขยะต้นทางไปโดยปริยาย ถึงแม้จะมีการดำเนินการในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวแต่กลับพบว่าไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่องเพียงพอที่จะเกิดความยั่งยืนในด้านการจัดการขยะ จากปัญหาที่กล่าวมาส่งผลให้ชุมชนได้รับผลกระทบด้านลบต่างๆ อย่างต่อเนื่องและหลีกเลี่ยงไม่ได้เสมอมา

ชุมชนบ้านรางพลับหมู่ที่ 1 ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี เป็นหนึ่งในชุมชน ที่ประสบปัญหาด้านการจัดการขยะมูลฝอยเช่นกัน เนื่องจากชุมชนประสบกับปัญหาการทิ้งขยะในถังขยะหน้าบ้านที่มีปริมาณเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ประกอบกับขยะริมทาง ขยะที่มาจากบุคคลภายนอกชุมชน เป็นต้น โดยพบว่าขยะในพื้นที่พุ่งสูงขึ้น และไม่มีการจัดการขยะที่เหมาะสม ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อมภูมิทัศน์ภายในชุมชน สุขภาพผู้อยู่อาศัย สภาพแวดล้อมกลายเป็นแหล่งรวมสิ่งปฏิกูล อีกทั้งยังนำพาสัตว์พาหะและโรคต่างๆ เป็นต้น แต่กลับมีกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและดำเนินการในการแก้ไขปัญหาด้านการจัดการขยะจนประสบความสำเร็จ มีประสิทธิภาพ และมีความต่อเนื่องในกิจกรรมด้านการจัดการขยะต่างๆ จนถึงทุกวันนี้ไม่เพียงแต่รุ่นใดรุ่นหนึ่งแต่กลับมีการดำเนินการตั้งแต่กลุ่มเยาวชนจนถึงกลุ่มผู้สูงอายุ โดยกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวมีความสำคัญต่อความยั่งยืนในเรื่องการเรียนรู้ที่สามารถทำให้ชุมชนรับมือกับสถานการณ์ต่างๆ และไม่หยุดที่จะพัฒนาเรื่อยมา ซึ่งส่งผลให้ชุมชนได้เป็นชุมชนต้นแบบการจัดการขยะ และศูนย์การเรียนรู้ชุมชนปลอดขยะ (Zero Waste) ประสบความสำเร็จอย่างมากในการพัฒนาชุมชนต้นแบบจัดการขยะจากเดิมที่ไม่ประสบความสำเร็จเช่นเดียวกับชุมชนอื่นๆ แต่กลับมีการประยุกต์ด้านวิธีการ นวัตกรรมและองค์ความรู้ของชุมชนในการจัดการขยะให้เหมาะสมกับบริบทชุมชนตนเอง จนได้รับรางวัลชนะเลิศระดับประเทศ และได้รางวัลถ้วยพระราชทานพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ประจำปี พ.ศ. 2562 ซึ่งพิจารณาถึงความยั่งยืนประกอบเกณฑ์ตัดสินเป็นหลักและได้ขึ้นเป็น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนปลอดขยะ (Zero Waste) แห่งแรกของจังหวัดราชบุรี

คณะผู้วิจัยได้เห็นความสำเร็จ และรางวัลที่ผ่านมาของชุมชนบ้านรางพลับ และยังมีศักยภาพเป็นชุมชนต้นแบบการจัดการขยะ และศูนย์การเรียนรู้ชุมชนปลอดขยะ (Zero Waste) จากชุมชนที่ไม่ประสบความสำเร็จในด้านการจัดการขยะสู่การแก้ไขปัญหาการจัดการขยะอย่างมีระบบ

มีการพัฒนาต่อยอดความรู้ทางด้านการจัดการขยะ และพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน ไม่เพียงแค่เฉพาะเจาะจงกลุ่มใดหรือเกิดขึ้นแค่เพียงในคนรุ่นใดรุ่นหนึ่ง รวมถึงกิจกรรมการเรียนรู้ตาม กระบวนการเรียนรู้ของผู้นำในชุมชน จึงมีความสนใจที่จะศึกษา และมุ่งทำความเข้าใจกระบวนการเรียนรู้ ของชุมชนเพื่อการจัดการขยะอย่างยั่งยืน โดยให้ความสนใจในชุมชนบ้านรางพลับหมู่ที่ 1 ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ที่มีกระบวนการเรียนรู้เพื่อนำพาให้ชุมชนจัดการขยะเกิดความยั่งยืนโดยมี กิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชนเป็นเครื่องมือ เพื่อเป็นประโยชน์ในการสร้างแนวทางจัดกระบวนการเรียนรู้ ของชุมชนเพื่อจัดการขยะอย่างยั่งยืน และนำไปปรับใช้ในชุมชนอื่นเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหา ด้าน การจัดการขยะอย่างถูกต้องมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการจัดการขยะอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา ชุมชน บ้านรางพลับ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่ การศึกษาจะใช้ข้อมูลจากกรณีศึกษาชุมชนบ้านรางพลับ หมู่ที่ 1 ตำบล กรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ที่เป็นชุมชนต้นแบบการจัดการขยะ และศูนย์การเรียนรู้ ชุมชนปลอดขยะ (Zero Waste) มีการแก้ไขปัญหาด้านขยะอย่างมีระบบ มีการพัฒนาต่อยอดความรู้ ทางด้านการจัดการขยะ และมีกระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนภายในชุมชน

ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งทำความเข้าใจและศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการ จัดการขยะอย่างยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษากระบวนการเรียนรู้ ของชุมชนเพื่อการจัดการขยะอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบ้านรางพลับ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัด ราชบุรี จากกระบวนการของปรากฏการณ์เชิงบรรยาย (Descriptive Phenomenology) ทางสังคม มุ่งทำความเข้าใจและหากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการจัดการขยะอย่างยั่งยืน

การคัดเลือกกรณีศึกษา ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกกรณีศึกษาแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยคัดเลือกชุมชนบ้านรางพลับหมู่ที่ 1 อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นชุมชนที่ได้รับ รางวัลระดับประเทศ ได้แก่ รางวัลชนะเลิศชุมชนปลอดขยะ (Zero Waste) ประเภทชุมชนขนาดใหญ่ ประจำปี พ.ศ. 2562 รางวัลรองชนะเลิศอันดับที่ 2 ชุมชนปลอดขยะ (Zero Waste) ประจำปี พ.ศ. 2560 รางวัลรองชนะเลิศอันดับ 1 โครงการสะอาดบุรี อีกทั้งยังเป็นศูนย์เรียนรู้ด้านการจัดการขยะ ประสบ ความสำเร็จมากมายได้รับการยอมรับจากทั้งภาครัฐและเอกชน อีกทั้งยังเคยเป็นชุมชนที่ประสบปัญหา

ด้านการจัดการขยะ ลงมือปฏิบัติแต่ไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์ของชุมชน จนกระทั่งดำเนินกิจกรรมแก้ไขปัญหาด้านการจัดการขยะจนประสบความสำเร็จและมีความต่อเนื่อง ยั่งยืนจนถึงปัจจุบัน

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ผู้นำชุมชน แกนนำชุมชน เยาวชน และสมาชิกในชุมชน ที่มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนเพื่อเกิดการจัดการขยะอย่างยั่งยืน โดยมีเกณฑ์ในการเลือกผู้ให้ข้อมูลคือ ต้องเป็นผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับชุมชน และมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ด้านการจัดการขยะของชุมชนบ้านรางพลับหมู่ที่ 1 อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จำนวนรวมทั้งสิ้น 16 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน จำนวน 2 คน แกนนำชุมชน จำนวน 8 คน เยาวชน จำนวน 4 คน สมาชิกภายในชุมชน จำนวน 2 คน ซึ่งกำหนดรหัสผู้ให้ข้อมูลดังนี้

ผู้นำชุมชนประกอบด้วย A1 คือ ผู้นำชุมชนคนที่ 1 และ A2 คือ ผู้นำชุมชนคนที่ 2

แกนนำชุมชนประกอบด้วย B3 คือ แกนนำชุมชนคนที่ 1, B4 คือ แกนนำชุมชนคนที่ 2, B5 คือ แกนนำชุมชนคนที่ 3, B6 คือ แกนนำชุมชนคนที่ 4, B7 คือ แกนนำชุมชนคนที่ 5, B8 คือ แกนนำชุมชนคนที่ 6, B9 คือ แกนนำชุมชนคนที่ 7 และ B10 คือ แกนนำชุมชนคนที่ 8

เยาวชนประกอบด้วย C11 คือ เยาวชนคนที่ 1, C12 คือ เยาวชนคนที่ 2, C13 คือ เยาวชนคนที่ 3 และ C14 คือ เยาวชนคนที่ 4

สมาชิกภายในชุมชนประกอบด้วย D15 คือ สมาชิกภายในชุมชนคนที่ 1 และ D16 คือ สมาชิกภายในชุมชนคนที่ 2

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย: การวิจัยครั้งนี้ต้องการศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบ้านรางพลับเพื่อการจัดการขยะอย่างยั่งยืนเป็นอย่างไร โดยยึดกรอบจากแนวคิดจากการทบทวนวรรณกรรมมาเป็นแกนสำคัญในการสร้างเครื่องมือการวิจัย จากนั้นวางแผนการสัมภาษณ์เชิงลึกใช้รูปแบบการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยการเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบเพื่อจับประเด็นและนำมาตีความหมาย เพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และการเก็บข้อมูลด้วยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชนและพฤติกรรมการจัดการขยะของคนในชุมชน โดยใช้แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมแบบกึ่งโครงสร้าง

การสร้างข้อคำถาม จากทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ประมวลเป็นข้อคำถาม ลักษณะข้อคำถาม แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างมีทั้งหมด 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลที่เกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจ การปรับเปลี่ยนของชุมชนต้นแบบการจัดการขยะ

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้เรื่องการจัดการขยะของชุมชนต้นแบบ

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ: การตรวจสอบเครื่องมือวิจัยโดยให้อาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณาความตรงเชิงเนื้อหาและความเหมาะสมของข้อคำถามจากนั้นทดลองใช้เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (Try out) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับชุมชนบ้านรางพลับ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จำนวน 5 ชุมชน แล้วนำข้อบกพร่องมาปรับปรุงคุณภาพเครื่องมือก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การสัมภาษณ์มีการนัดหมายเวลาและสถานที่แน่นอน โดยเป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) โดยใช้ระยะเวลาในการสัมภาษณ์ต่อท่าน ประมาณ 30 - 50 นาทีที่มีสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกล่าวคือ พูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลก่อนลงมือเก็บข้อมูลจริงเพื่อทำความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูล

2. แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อบรรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชน พฤติกรรมการจัดการขยะในชุมชน และการเรียนรู้ของชุมชนต้นแบบจัดการขยะ

การพิทักษ์สิทธิของผู้ให้ข้อมูล ขั้นตอนก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลระยะเวลาของการทำวิจัย โดยให้สิทธิในการปฏิเสธการเข้าถึงการวิจัยการให้ข้อมูลและข้อมูลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้จะเก็บเป็นความลับ นำเสนอในภาพรวมการเปิดเผยชื่อจริงนามสกุลจริงจะอยู่ภายใต้การยินยอมของผู้ให้ข้อมูลในหนังสือยินยอมให้ข้อมูลทุกครั้งที่ในการเก็บข้อมูล พร้อมทั้งปฏิบัติตามหลักจริยธรรมการวิจัยเชิงคุณภาพอย่างเคร่งครัด

อุปกรณ์ในการรวบรวมข้อมูล: ได้แก่ กล้องถ่ายภาพ เครื่องบันทึกเสียง สมุดจดบันทึก

การวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ได้ตามวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากการถอดคำพูดการสัมภาษณ์แต่ละบุคคลในเครื่องบันทึกเสียง ทำการ Coding โดยใช้โปรแกรม ATLAS.ti จำแนกข้อมูลและจัดข้อมูลเป็นหมวดหมู่ นำมาเชื่อมโยงกันของข้อมูลในแต่ละส่วน และทำการพรรณนา (Descriptive) เนื้อหาที่ถูกจัดหมวดหมู่และเชื่อมโยงกันของข้อมูล เพื่อให้เข้าใจถึงปรากฏการณ์อย่างชัดเจน

การตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยใช้แนวทางการตรวจสอบข้อมูลของการวิจัยเชิงคุณภาพ 3 ประการของสฎางค์ จันทวานิช (2552) ได้แก่

1. การตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulate) โดยตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน โดยการตั้งคำถามประเด็นเดียวกันและการใช้แบบสังเกตในเวลาที่แตกต่างกันกับผู้ให้ข้อมูลจำนวน 3 คน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูลว่ามีความสอดคล้องหรือมีความขัดแย้งของข้อมูล และทำการเพิ่มเติมข้อมูลส่วนที่ขาดหายจนข้อมูลมีความอิ่มตัว (Saturated Data)

2. การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย ผู้วิจัยแต่ละท่านทำการจดบันทึก อภิปราย สรุป เพื่อทำความเข้าใจตรงกันข้อมูลที่ถูกต้องมากที่สุด

3. การตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านวิธีการ ใช้การรวบรวมข้อมูลที่หลากหลายวิธีในประเด็นเดียวกัน ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ภาคสนาม (Field Notes) ที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และข้อมูลจากแบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อตรวจสอบข้อมูลให้มีความสอดคล้องและตรงกับวัตถุประสงค์มากที่สุด นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลในแต่ละส่วน

ผลการวิจัย

จากการศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการจัดการขยะอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านรางพลับ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี พบว่ากระบวนการเรียนรู้ออกเป็น 5 ขั้นตอนได้แก่ 1) ขั้นการรับรู้ถึงปัญหา 2) ขั้นระดมความคิดเห็นต่อปัญหาร่วมกัน 3) ขั้นร่วมกันในการแก้ไขปัญหา 4) ขั้นเข้าใจและประยุกต์ความรู้ และ 5) ขั้นถ่ายทอดความรู้เพื่อความยั่งยืน โดยในแต่ละขั้นของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มีรายละเอียด ดังนี้

1) ขั้นการรับรู้ถึงปัญหา ชุมชนได้รับรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นภายใน กระบวนการเรียนรู้ในขั้นนี้เกิดจากสภาพบังคับที่จะเรียนรู้ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในการรับรู้ตระหนักถึงปัญหาจากสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงกับชุมชน ณ ขณะนั้น ในการสร้างความวิตกกังวล ความรู้สึกไม่สบายใจของคนในชุมชนเกี่ยวกับผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งด้านสุขอนามัย สภาพแวดล้อมที่มีมลภาวะสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ฯลฯ นอกจากนี้ ชุมชนสามารถได้รับการรับรู้ปัญหาในลักษณะเดียวกันจากแหล่งข่าวสารต่าง ๆ อาทิเช่น ข้อมูลปริมาณขยะที่เกิดขึ้นจากผู้นำในท้องถิ่น หน่วยงานทั้งภายในและภายนอกท้องถิ่น รวมทั้งข่าวสารจากสื่อตามช่องทางอื่นๆ ด้วยเช่นกัน นอกเหนือจากสภาพบังคับด้านสิ่งแวดล้อมยังประกอบกับกลไกสำคัญในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนขั้นนี้ คือ ผู้นำ/แกนนำ ที่เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการรับรู้ปัญหาและการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนนั้นเกิดจากผู้นำของชุมชนที่ให้ข้อมูลตระหนักถึงปัญหาและเชื่อมโยงกับชุมชน ทำให้ชุมชนตระหนักถึงปัญหาโดยมีตัวเร่งสภาพบังคับที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ขั้นรับรู้ปัญหาที่รวดเร็วขึ้นผ่านผู้นำ/แกนนำ ดังตัวอย่างคำพูดของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้ “แรกเริ่มชุมชนมีปัญหาด้านขยะ โดยคนในชุมชนไม่มีความรู้เรื่องการคัดแยกขยะส่งผลให้เกิดปัญหาขยะล้นถังในชุมชน โดยทางชุมชนยังไม่ตระหนักถึงด้านปัญหาเหล่านี้มากนัก แม้ว่าทางชุมชนจะรับทราบถึงปัญหาและผลกระทบทางด้านขยะ ...จุดเริ่มต้นคือที่ว่าเวลาเราผ่านไปผ่านมาจะมีเศษขยะทิ้งทั่วไม่เป็นที่เป็นทางไม่ค่อยมีคนเก็บปล่อยกลิ้งเหม็น” (A2, 14 มีนาคม 2565)

2) ขั้นระดมความคิดเห็นต่อปัญหาร่วมกัน ผลจากการดำเนินการพบว่า ประสบความสำเร็จในระดับไม่เป็นที่พอใจต่อชุมชน ขยะยังมีปริมาณที่ล้นถังขยะอยู่ จึงได้เกิดเป็นขั้นระดมความคิดเห็นต่อปัญหาร่วมกันของคนในชุมชน โดยการจัดประชุมหารือเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน ร่วมกันหาแนวทางในการพัฒนาการจัดการขยะให้ดียิ่งขึ้นกว่าเดิมมีความเหมาะสมกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนมากยิ่งขึ้น ขั้นระดมความคิดเห็นมีการพูดคุยปรับเปลี่ยนวิธีการให้เหมาะสมและเกิดความสะดวกสำหรับชุมชนมากที่สุด ดังตัวอย่างคำพูดของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้ “ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยมาแนะนำ หารือร่วมกันว่าเอาอย่างนี้กันดีไหม ช่วยกันทำความสะอาดให้ขยะมันเหลือน้อยลงโดยการเก็บขยะแล้วมาแยกกัน แล้วก็นัดประชุมกันกับลูกบ้านว่า เออเห็นดีด้วยไหม จะให้ความร่วมมือกันไหม” (B3, 14 มีนาคม 2565)

3) **ขั้นร่วมกันในการแก้ไขปัญห** การทดลองปฏิบัติภายในชุมชน โดยมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในระดับบุคคลที่เกิดจากการที่บุคคลมีความรู้และความเข้าใจ ด้านการจัดการขยะที่เชื่อมโยงกัน รวมไปถึงความตระหนัก เจตคติและความรู้สึกในการร่วมกันแก้ไขปัญหของชุมชน อันจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมได้ สิ่งหนึ่งที่เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จภายในชุมชนคือ การสำนึกรักในชุมชน การที่แกนนำภายในชุมชนสร้างวาทกรรมที่กล่าวถึง ความภูมิใจในชุมชน กล่าวคือ เมื่อชุมชนได้รับรางวัลมีการออกสื่อสารสนเทศในนามชุมชนส่งผลให้คนในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ และการที่มีแกนนำที่ดี ที่กระตือรือร้นในการแก้ไขปัญหาด้านการจัดการขยะ ส่งผลให้ชุมชนประสบความสำเร็จ ทุกครัวเรือนภายในชุมชนสามารถคัดแยกขยะได้ อีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้ชุมชนได้รับความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาร่วมกันคือ การส่งมอบผลประโยชน์คืนสู่สังคม จากธนาคารขยะที่ชุมชนอื่นอาจมีปัญหาในส่วนนี้ ชุมชนได้มีตั้งจุดหากไม่มีความประสงค์ที่จะขายขยะให้ทำการบริจาค เงินรายได้จะถูกใช้ในกิจกรรมต่างๆ เช่น ทุนการศึกษา การช่วยเหลือผู้ป่วยติดเตียง ดังตัวอย่างคำพูดของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้ “ใหม่ๆ ความร่วมมือในชุมชนก็จะน้อยบางคนก็ไม่ร่วมกับชุมชนเท่าไร เราเลยร่วมพูดคุยกันกับชุมชนที่ยังไม่ค่อยเข้าร่วม ก็เริ่มตอบรับว่าเราทำแล้วได้กับชุมชนไม่ได้ได้เฉพาะกับผู้นำ ทุกคนได้หมด พอทำแล้วก็เห็นผลจริงๆ เราจะพยายามสื่อให้เห็นว่าทำแล้วเขาจะพูดถึงแต่ชื่อบ้านรางวัล ทุกคนก็จะอินกับชื่อเสียง เวลาได้รับรางวัลหรือว่าอะไร เขาก็จะเรียกแต่รางวัลคนก็เริ่มทยอยเข้ามา (A2, 14 มีนาคม 2565) และ “พอมีโครงการขึ้นมาร่วมกันกับคนในชุมชน ให้ความร่วมมือช่วยกันเก็บกวาด...พอได้รางวัลก็ดีใจนะ” (B2, 14 มีนาคม 2565)

4) **ขั้นเข้าใจ และประยุกต์ความรู้** ชุมชนได้เข้าใจในบริบทชุมชนที่ว่า แต่ละชุมชนมีความแตกต่างในการจัดการขยะที่ต่างกัน ความรู้ที่ได้รับมาจะเหมือนกันแต่จำเป็นต้องมีการร่วมกันระดมความคิดเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ของตนเองและร่วมกันประยุกต์ความรู้ของตนเองให้เข้ากับสภาพจริงในชุมชน ส่งผลให้มีการนำความรู้ด้านการจัดการขยะมาประยุกต์ความรู้ที่ได้มานั้นให้เข้ากับบริบทของชุมชน ย่อมทำให้ชุมชนได้ปรับความรู้นั้นให้เหมาะสมกับสภาพในครัวเรือนและชุมชน ดังนั้น จึงเกิดการคัดแยกขยะที่มีหลายรูปแบบในแต่ละครัวเรือนที่แตกต่างกัน บนพื้นฐานองค์ความรู้ที่เหมือนกัน ความสำคัญที่ทำให้ชุมชนเกิดความเข้าใจและพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนจากข้างใน กล่าวคือ การทำให้ชุมชนเกิดความเข้าใจและเต็มใจเข้าไปเรียนรู้ ทำให้เกิดจิตสำนึกและรู้จักชุมชนอย่างแท้จริง จึงจะเกิดการพัฒนาได้ ซึ่งในชุมชนที่เกิดการพัฒนาจนเห็นได้ชัดและมีการแก้ไขปัญหอย่างเหมาะสมสอดคล้องกับบริบทชุมชน ดังจะเห็นได้ถึงความสำเร็จเริ่มต้นจากการเรียนรู้ เข้าใจ และเข้าถึงการจัดการที่ถูกต้อง นอกจากนี้ต้องพร้อมด้วยความร่วมมือของชุมชนในการขับเคลื่อนทั้งระบบให้ไปในทิศทางเดียวกันจึงจะเกิดผลสำเร็จ ภายใต้กระบวนการขั้นนี้ การเรียนรู้เกิดจากแรงเสริมของสมาชิกในชุมชนทุกคนที่ต้องการพัฒนาในการสร้างโอกาสในบทบาทหน้าที่ของตนเอง สถานภาพทางสังคม และทัศนคติของสมาชิกในชุมชนที่พร้อมเรียนรู้ในสิ่งใหม่ ต้องการเพิ่มพูนความรู้และทักษะของตนเองเป็นความรู้สึกภายในตนเองที่ชอบที่จะเรียนรู้ ดังตัวอย่างคำพูดของ B1 (14 มีนาคม 2565) ดังนี้

“ป่าเริ่มเรียนรู้จากตัวป่าก่อน เรียนรู้จากภูมิปัญญา เรียนรู้จากสภาพจริงของเรา และตัวอย่างคำพูดของ B2 (14 มีนาคม 2565) ดังนี้ “ก็จะมีเวลาหมู่ออกลูก จะมีรกหมู จะไม่ทิ้งเอามาหมักกับกากน้ำตาล หมักกับ EM”

5) **ชั้นถ่ายทอดความรู้เพื่อความยั่งยืน** เป็นการปฏิบัติจนเกิดความมั่นใจว่ามีศักยภาพแล้วเกิดผลสำเร็จ จากนั้นจึงเกิดการถ่ายทอดพร้อมด้วยการแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่น เมื่อมีการแลกเปลี่ยนความรู้ส่งผลให้ชุมชนได้รับความรู้ใหม่ๆ เสมอ ชุมชนมีความพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง เกิดความเข้าใจ จึงรู้จักนำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ อีกทั้งยังมีปัจจัยเอื้อในด้านสังคมวัฒนธรรมกล่าวคือ ชุมชนมีลักษณะการอยู่อาศัยร่วมกันแบบระบบเครือญาติ ซึ่งทำให้มีความสะดวกต่อการเข้าถึงแหล่งข้อมูลต่างๆ ในชุมชน และการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชน อย่างเช่น กิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการขยะเป็นประจำ การคัดแยกขยะก่อนทิ้ง โดยกิจกรรมเหล่านี้จะมีสถาบันครอบครัวที่อบรมลูกหลาน เยาวชนของตนเองผ่านการปฏิบัติเป็นแบบอย่างในครัวเรือนก่อน ลูกหลานเยาวชนในชุมชนจึงมีการจัดการขยะที่ดีและเหมาะสมตามตัวอย่างในครัวเรือนของตนเอง ดังตัวอย่างคำพูดของ B2 (2565) ดังนี้ “มีลูกก็สอนแบบให้ทำอย่างที่เราเคยทำ...ก็สอนเด็กรุ่นเล็ก รุ่นลูกรุ่นหลาน ให้แยกขยะ ให้ได้สืบทอดเราต่อในครัวเรือนก่อน แล้วก็สอนในเพื่อนบ้านให้บอกต่อ แล้วก็ไปสอนให้หมู่บ้าน ทั่วๆ ด้วย แล้วก็อยู่ในศูนย์ประจำฐานของเรา ดูแลต่อไป และตัวอย่างคำพูดของ A2 (14 มีนาคม 2565) ดังนี้ การสอนต่อยอดพวกไล่เดือน ใช้ความรู้ทั่วไป เขาก็เอากลับไปประกอบอาชีพได้ด้วยจริงๆ เป็นรายได้เสริม อาชีพหลัก บางคนจริงจังทำยิ่งใหญ่เป็นอาชีพหลักได้ด้วย”

อภิปรายผล

กระบวนการเรียนรู้ ว่าเป็นการตัดสินใจร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูล และชุมชนที่มีการประชาคมจะมีความเข้มแข็ง ดังจะเห็นได้ว่า ในทุกชั้นของกระบวนการเรียนรู้จะดำเนินได้ต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชน ร่วมคิด ร่วมแก้ไข ร่วมรับผลประโยชน์ต่อระบบการจัดการขยะในชุมชน การสร้างบทบาทให้กับผู้มีส่วนร่วมในการจัดการขยะผลจากการจัดการขยะได้มาซึ่งความภาคภูมิใจจนต้องการให้ชุมชนมีการจัดการขยะเป็นนิสัยไป ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ ล้วนเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยกระตุ้นและผลักดันในชุมชนเกิดขึ้นกระบวนการเรียนรู้ และเมื่อชุมชนมีความรู้ มีศักยภาพ และความพร้อมต่อการจัดการขยะแล้วนั้น ทำให้เกิดภูมิคุ้มกันของชุมชนจากการมีส่วนร่วมในทุกภาคส่วน ตามแนวคิดของ สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 3 จังหวัดนครปฐม (2556) ที่ว่า การสร้างความพร้อมและความเข้มแข็งของชุมชนโดยการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างเสริมให้เป็นภูมิคุ้มกันทางสังคมอันจะนำไปสู่การเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง พร้อมด้วยแรงเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกที่สร้างโอกาสในการเรียนรู้สิ่งใหม่และความรู้สำหรับการจัดการปัญหาของชุมชนได้อย่างยั่งยืน จากผลการศึกษาที่พบในขั้นตอนการรับรู้ปัญหา เป็นการริเริ่มให้เกิดการเรียนรู้ในชุมชน และผู้ริเริ่มที่สำคัญคือ ผู้นำของชุมชน ซึ่งเป็นผู้มีวิสัยทัศน์

ความรู้ ความสามารถ และศักยภาพในการหาแนวทางพัฒนาชุมชน รวมถึงได้ตระหนักถึงปัญหาในชุมชนที่ต้องมีการจัดการอย่างเร่งด่วน การให้ความสำคัญต่อปัญหาดังกล่าวนำมาซึ่งการร่วมกันรับรู้ถึงปัญหาอย่างแท้จริง นอกจากผู้นำมีความรู้ความสามารถแล้ว ผู้นำยังมีลักษณะอื่นที่ทำให้เกิดความเชื่อถือและการยอมรับของชุมชน นั่นคือ ความจริงใจ และตั้งใจในการพัฒนาชุมชน มีความขยันหมั่นเพียร การถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารให้กับชุมชน รวมถึงการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีที่ชุมชนยอมรับ นำมาซึ่งการรับรู้ของชุมชนในข้อมูลเท็จจริงที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น ซึ่งลักษณะสำคัญดังกล่าว เป็นแบบอย่างที่ดีที่ชุมชนได้ยึดและปฏิบัติตาม สอดคล้องกับ โกวิท พวงงาม (2562) กล่าวถึงลักษณะเด่นของภาวะการผู้นำและผู้นำชุมชน ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ก้าวไกล มองปัญหาชุมชนอย่างเชื่อมโยงพร้อมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อคิดเห็น เพื่อนำไปสู่การร่วมวางแผนและประโยชน์ของชุมชน ดังนั้น บทบาทของผู้นำจึงมีความสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดขั้นตอนการรับรู้ปัญหาอันเป็นขั้นเริ่มต้นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง รวมถึงทำให้ชุมชนมีการรับรู้ข้อมูลที่ถูกต้องอันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง

เมื่อชุมชนมีศักยภาพ สามารถจัดการขยะอย่างเป็นรูปธรรมได้แล้วนั้น การเข้าร่วมการประกวดเพื่อเป็นการประเมินศักยภาพและการได้มาซึ่งแรงจูงใจในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง โดยในขั้นตอนนี้ทางชุมชนได้รับการสนับสนุนด้านองค์ความรู้และนวัตกรรมสำหรับการจัดการขยะจากหน่วยงานภาคเอกชน และหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้เพิ่มเติมและทำให้ทราบว่า ชุมชนมีความพร้อมต่อการรับรองความรู้ใหม่อยู่เสมอ ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญและเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการเรียนรู้ของชุมชน ดังนั้น สอดคล้องกับพลเดช ปิ่นประทีป (2556) กล่าวถึงการพัฒนาแบบเครือข่ายที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้และพร้อมพัฒนาไปด้วยกัน เป็นส่วนสำคัญ ที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาชุมชนและเกิดความร่วมมือกันอย่างเป็นเครือข่ายต่อกันจากข้อค้นพบทั้งหมดนี้ ทำให้ทราบถึงปัจจัยและลักษณะสำคัญที่ชุมชนได้รับการเป็นต้นแบบความสำเร็จนี้คือ ความเข้มแข็งของชุมชนและผู้นำชุมชนที่มีศักยภาพในการพัฒนาตนเอง พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและการปรับเปลี่ยนใหม่ พร้อมทั้งจะเรียนรู้สิ่งใหม่อยู่เสมอ พลังการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ขับเคลื่อนสู่กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง มีความมุ่งมั่น ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่างๆ มีความอดทนและจริงใจต่อการดำเนินการจัดการขยะต่อเนื่องมาโดยตลอด แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชนบ้านรางพลับจากกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งสอดคล้อง โกวิท พวงงาม (2562) กล่าวถึง ลักษณะของชุมชนที่มีความเข้มแข็งเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community) คือ การที่ชุมชน (คนในชุมชน) มีการเรียนรู้ และมีการเพิ่มพูนความรู้ในด้านต่างๆ อย่างสม่ำเสมอและยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

ชุมชนที่ต้องการเรียนรู้ด้านการจัดการขยะและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่มีการนำกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการจัดการขยะอย่างยั่งยืน ไปใช้ภายในชุมชนหรือเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบาย ไปปรับใช้จำเป็นต้องคำนึงถึงความพร้อมและความเหมาะสมของสภาพบริบทและสภาพปัญหาที่แตกต่างกันของชุมชน เนื่องจากกระบวนการเรียนรู้ฯ เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมและความพร้อมของชุมชน เริ่มขึ้นตั้งแต่การรับรู้ปัญหา ขึ้นระดมความคิดเห็นร่วมกัน ขึ้นแก้ไขปัญหาร่วมกัน ตลอดจนขึ้นเข้าความเข้าใจและนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทชุมชน จนเกิดความสำเร็จในการจัดการขยะอย่างเป็นรูปธรรม และนำไปสู่ขั้นตอนการถ่ายทอดความรู้เพื่อความยั่งยืนในการจัดการขยะของชุมชน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนโดยเน้นกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกลุ่มเยาวชน โดยการใช้กิจกรรม เนื้อหาการเรียนรู้ ให้เหมาะกับกับกลุ่มเยาวชนที่มีการเปลี่ยนถ่ายทางด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิต รวมถึง เทคโนโลยี ความต้องการและความสนใจของกลุ่มเยาวชน ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งอาจใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณ วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการหรือวิธีอื่นๆ เพื่อทำให้มีความหลากหลายและเพิ่มความน่าสนใจกับงานวิจัย เช่น การใช้วิจัยเชิงปริมาณหาปัจจัยความสัมพันธ์เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้สู่การปฏิบัติแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน เป็นต้น

บรรณานุกรม

- กรมควบคุมมลพิษ. (2565). ข้อมูลสถานการณ์ขยะมูลฝอยของประเทศ. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก: https://thaimsw.pcd.go.th/report_country.php (2565,13 กุมภาพันธ์)
- _____. (2565). คพ.เผยปี 2564 ขยะมูลฝอยลดลง ขยะติดเชื้อ-ขยะอันตรายเพิ่มขึ้น. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก: https://www.pcd.go.th/pcd_news/20802/ (2565,13 กุมภาพันธ์)
- โกวิทย์ พวงงาม. 2562. การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: ธรรมสาร.
- พลเดช ปิ่นประทีป. 2556. “การสร้างและบริหารเครือข่ายในยุคปัจจุบัน.” สถาบันพัฒนาประชาสังคม.
- วิจารณ์ สิมานายา. (2563). ขยะพลาสติกพุ่งกว่า 60% ในช่วงโควิด-19. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก: https://www.tei.or.th/th/blog_detail.php?blog_id=51 (2565,13 กุมภาพันธ์)
- สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 3 จังหวัดนครปฐม. 2556. รายงานการวิจัยการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมให้กับกลุ่มเป้าหมายในชุมชนเพื่อรองรับผลกระทบจากประชาคมอาเซียน.

สุรางค์ จันทวานิช. (2552). การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 9.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.